

PAPER DETAILS

TITLE: Bir Sûfî Olarak Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Seref en-Nevevî (ö. 676/1277)

AUTHORS: Mehmet Emin Bener

PAGES: 224-245

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4195495>

M E S N E D

İlahiyat Araştırmaları Dergisi
The Journal of Theological Studies

ISSN 2667-7075 | e-ISSN 2687-3605

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mesned>

Cilt/Vol. 15, Sayı/Issue 2, Aralık/December 2024

Bir Sûfî Olarak Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277)

Abu Zakariya Yahya Bin Sharaf An-Nawawi as a Sufi (d. 676/1277)

10.51605/mesned.1544683

Mehmet Emin BENER

0000-0002-4202-2602

eminbener@hotmail.com

Dr. Öğt. Üyesi, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Tasavvuf Anabilim Dalı

Asst. Prof. Dr., Siirt University Faculty of Theology
Department of Sufism

Araştırma Makalesi	Research Article
Geliş Tarihi: 06.09.2024	Date of Submission: 06.09.2024
Kabul Tarihi: 11.12.2024	Date of Acceptance : 11.12.2024
Yayın Tarihi: 31.12.2024	Date of Publication: 31.12.2024
Benzerlik Taraması: Evet, Turnitin	Plagiarism Checks: Yes, Turnitin
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Atıf/Citation: BENER, Mehmet Emin. "Bir Sûfî Olarak Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277)/Abu Zakariya Yahya Bin Sharaf An-Nawawi as a Sufi (d. 676/1277)". *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi/The Journal of Mesned of Theological Studies* 15/2 (2024), 224-244. <https://10.51605/mesned.1544683>

Abu Zakariya Yahya Bin Sharaf An-Nawawi as a Sufi (d. 676/1277)

Summary: Imam Nawawi lived in the seventh century Hijri and although he produced works in many fields of Islamic sciences, he is one of the leading scholars of the Shafi'i sect, especially known for her works in the fields of fiqh and hadith. An-Nawawî, who was given the title of "Master of Hadith Scholars" due to his expertise in the science of Hadith, is considered the greatest scholar of the period in Shafi'i jurisprudence. Although this aspect remained in the background, he is also a Sufi person who stands out with his ascetic life. It can be said that her emergence as a muhaddith and jurist person brought her closer to the profile of an ideal Sufi. As a matter of fact, Sari al-Saqati encouraged his nephew Junayd al-Baghdadi, who attended the Sufi councils at a young age, to study religious sciences first and prayed for him as follows: "May God make you a hadith-maker Sufi, not a Sufi hadith-maker", and Ahmad Zarruq, one of the Shazeli Sufis, In his work called *Kawâidü't-tasavvuf*, he states that one can be satisfied with fiqh without Sufism, but one cannot be satisfied with Sufism without fiqh, and therefore Sufi elders say, "Be a faqih-Sufi, but do not be a Sufi-faqih", which supports this view. Many biographical works have been written about Nawawî's life, as he was an important scientific. In addition, information about his life is included in the famous biographical books. These sources contain important information revealing his ascetic life and Sufi personality. These sources contain important information that reveals his ascetic life and introduces his Sufi personality. Accordingly, it is reported that he had some experiences while he was still young. He met his sheikh Yasî al-Maraqeshî in his childhood. Upon the advice of this man, who was a member of the Shadhiliyya Order, his father took him to Damascus and he received instruction from the great scholars of the period. Afterwards, he went on a pilgrimage and after returning from the pilgrimage, according to the narration attributed to his students and his father, he was granted a divine blessing and his heart was filled with knowledge. Appointed as a teacher at the most prestigious madrasa of the time, "Dar al-hadith al-ashrafiyya", at the age of thirty-five, Nevevî became a proverb among the scholars with his piety and piety. He did not break his bond with his Sheikh until his death and continued to consult him on many issues. Living in a period of political and economic crises, Nawawi voiced the people's troubles and made Sultan Baybars abandon some of his unjust actions by issuing fatwas that no other scholar dared to do. Nawawi has a memali personality. As a matter of fact, he reacted to the complimentary expressions used for him and said that he would not forgive those who gave him the nickname "Muhyiddin", which means the one who revived the religion. She has two works on Sufism, which she named "Makasidul-Imam an-Nawawî, fi't-tawhid ve'l-ibâdât and usul al-tasawwuf and "Bustan al-arîfîn." Apart from these, it is seen that his treatise containing his daily prayers was circulated from hand to hand in the Islamic geography. His work titled "Riyâzü's-Sâlihîn", which he wrote on the science of hadith and has a mystical content, continues to be read and taught in conversation circles both in our country and in other Islamic countries. It is possible to see this as the blessing of his scientific knowledge. Although some sources mention the Nawawiyya branch of the Shadhiliyya, we have not found any strong evidence to confirm this information. Although there is an academic study dealing with Nawawi's views on Sufism, her muhakkik-sufi personality is not mentioned much in this study. This study aims to introduce this neglected aspect of it.

Keywords: Sufism, Nawawi, Asceticism, Kutb, Shadhiliyya.

Bir Sûfî Olarak Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277)

Öz: İmam Nevevî hicri yedinci yüzyılda yaşamış, Şâfiî mezhebinin önde gelen âlimlerinden birisidir. İslâmî ilimlerin birçok alanında eser vermiş olmasına rağmen özellikle fıkıh ve hadis alanında telif ettiği eserleriyle tanınır. Hadis ilmine dair vukufiyeti hasebiyle kendisine “Hadis âlimlerinin efendisi” lakabı verilen Nevevî, Şâfiî fıkıhında dönemin en büyük âlimi olarak kabul edilir. Her ne kadar bu yönü arka planda kalmışsa da o, aynı zamanda zâhidâne yaşamıyla temayüz eden bir sûfidir. Daha çok muhaddis ve fakîh şahsiyetiyle öne çıkmasının, onu ideal bir sûfî profiline yaklaştırdığı söylenebilir. Nitekim Serî es-Sakatî’nin, henüz küçük yaşlarda tasavvuf meclislerine devam eden yeğeni Cüneyd-i Bağdâdî’yi öncelikle şer’î ilimlerin tahsiline teşvik ederek ona “Allah seni sûfî hadisçi değil, hadisçi sûfî kılsın.” şeklinde dua etmesi ve Şâzelî sûfilerden Ahmed Zerrûk’un *Kavâidü’t-tasavvuf* adlı eserinde tasavvuf olmadan fıkıhla yetinilebileceğini; ancak fıkıh olmadan tasavvufla yetinilemeyeceğini, bundan dolayı sûfî büyüklerin “Fakîh-sûfî ol; ancak sûfî-fakîh olma!” dediğini haber vermesi bu görüşü destekler mahiyettedir. Önemli bir ilmî şahsiyet olması itibarıyla Nevevî’nin hayatını konu alan birçok biyografik eser telif edilmiştir. Ayrıca meşhur tabakat kitaplarında da onun hayatına dair bilgilere yer verilmektedir. Bu kaynaklarda onun zühd hayatını ortaya koyan ve sûfî şahsiyetini tanıtan mühim bilgiler yer almaktadır. Buna göre onun henüz küçükken bazı mükâşefelere nail olduğu aktarılır. Şeyhi Yâsîn el-Merâkeşî ile de henüz çocukluk yıllarında tanışır. Şâzelîyye Tarikatına mensup olan bu zâtın tavsiyesi üzerine babası onu Şam’a götürür ve dönemin büyük âlimlerinin rahle-i tedrisatından geçer. Akabinde hacca gider ve hacdan döndükten sonra talebeleri ve babasına dayandırılan rivayete göre ilâhî bir lütfa mazhar olur ve kalbi marifetle dolar. Henüz otuzbeş yaşında dönemin en prestijli medresesi olan “Dârü’l-hadîsi’l-Eşrefiyye”nin hocalığına getirilen Nevevî, takvâ ve verâsıyla ilim ehli arasında darb-ı mesel haline gelir. O, vefatına kadar şeyhi ile olan bağını koparmamış, birçok meseleyi onunla istişare etmeye devam etmiştir. Siyâsî ve iktisadî krizlerin hüküm sürdüğü bir dönemde yaşayan Nevevî, halkın sıkıntılarına tercüman olur ve hiçbir âlimin cesaret etmediği fetvaları vererek Sultan Baybars’ı bazı haksız tasarruflarından vazgeçirir. Melâmî bir kişiliğe sahip olan Nevevî, kendisi için kullanılan övgü ifadelerine tepki göstererek dini ihyâ eden manasına gelen “Muhyiddîn” lakabıyla onu çağırarlara hakkını helal etmeyeceğini söyler. Tasavvufa dair *Makâsıdû’l-İmâm en-Nevevî fi’t-tevhîd ve’l-ibâdât ve usûli’t-tasavvuf* ile *Bustânü’l-ârifîn* isimlerini verdiği iki eseri vardır. Bunların dışında yaptığı günlük evrâdî ihtiva eden risalesi tüm islam coğrafyasında elden ele dolaşır. Hadis ilmine dair kaleme aldığı ve tasavvufî içeriğe sahip olan *Riyâzü’s-Sâlihîn* adlı eser günümüzde hem ülkemizde hem de diğer islam ülkelerinde sohbet meclislerinde okunmaya ve okutulmaya devam etmektedir. Bunu, onun ilmi müktesebatının bereketi olarak görmek mümkündür. Bazı kaynaklar Şâzelîyye’nin Neveviyye kolunu ona nispet etse de biz bu bilgiyi teyit edecek güçlü bir delile ulaşamadık. Nevevî’nin tasavvufî görüşlerini ele alan akademik bir çalışma bulunmakla beraber bu çalışmada onun sûfî şahsiyetine pek değinilmemiştir. Bu çalışma onun ihmal edilmiş bu yönünü tanıtmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Nevevî, Zühd, Kutub, Şâzelîyye.

Giriş

İslâm tarihinin ilk dönemlerinden itibaren İslâm kültür ve medeniyetinin teşekkülüne esas olan tedvin, telif ve tasnif faaliyetlerinden bahsetmek mümkündür. Hz. Ebû Bekir döneminde Kur'ân'ın Mushaf haline getirilişi, tedvin faaliyetlerinin ilk adımı kabul edilir. Akabinde Hz. Peygamber döneminde kendilerine hadis yazmalarına müsaade edilen sahabe ile daha sonraki dönemlerde sahabeden nakilde bulunan hadis ricâlinin kayda geçirdiği hadis vesikalarının Emevîler döneminde tesbiti ve bir araya getirilmesi, tedvin faaliyetlerini bir adım ileriye taşır.¹ Bu hadislerin zamanla konularına göre tasnif edilmesi, başta fıkıh olmak üzere akaid, tefsir ve tasavvuf gibi önemli ilmî disiplinlerin teşekkülüne zemin hazırlar.

İslâmî ilimlerin teşekkülü ile beraber yukarıda zikri geçen İslâmî ilimler alanında birçok eser telif edilmiş ve zengin bir literatür oluşmaya başlamıştır. Kaleme aldığı eserlerle bu zengin mirasın oluşmasına katkıda bulunan âlimlerden biri de Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî'dir (ö. 676/1277). Hicrî yedinci yüzyılda yaşamış bu âlim şahsiyet, fıkıh ve hadis başta olmak üzere tevhid (akaid), mustalah, ahlâk, dil ve biyografya alanlarına dair önemli eserler kaleme almıştır.² Telif ettiği eserler kendisinden sonraki dönemlerde büyük ilgi görmüş, ilim ehli tarafından ders olarak okutulmuştur. Özellikle hadis alanında kaleme aldığı ve *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *es-Sünenü'l-kübrâ'sı*, Dârekutnî'nin (ö. 385/995) *es-Sünen'i*, İmam Mâlik'in (ö. 179/795) *el-Muvattâ'ı*, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Müsned'i* ve Hâkim en-Nisâbü'rî'nin (ö. 405/1014) *el-Müstedrek'i* gibi yirmiden fazla muteber hadis kitabından derlediği hadisleri ihtiva eden³ *Riyâzü's-sâlihîn* adlı eseri tüm İslâm coğrafyasında ilim meclislerinde müzakere edilegelen bir eser olmuştur.

İmâm Nevevî, ilmî şahsiyeti bakımından daha çok fakîh ve muhaddis kişiliği ile temayüz eder. Bu iki alandaki yetkinliğinin, onun sûfî şahsiyetini gölgelediği söylenebilir. Nitekim o, Şâfiî mezhebinde görüşlerine başvurulmuş en önemli otoritelerden biridir. Öyle ki, Nevevî ile bu mezhebin diğer önemli imamlarından olan Râfî'ye (ö. 623/1226) "şeyhân" lakabı verilir. İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) naklettiğine göre bu iki imam herhangi bir konuda ittifak etmişlerse bu, kabul görür; şayet ihtilâf vaki olursa Nevevî'nin görüşüne öncelik verilir.⁴ Muhaddis şahsiyetine gelince Nevevî'yi "hadis âlimlerinin önderi" olarak niteleyen Zehebî'ye (ö. 748/1348) göre o, hadis hâfızı olması yanında hadislerin sahih olanını zayıf olanından kolaylıkla ayırabilecek derecede hadislerdeki illetleri ve râvilerin durumlarını çok iyi bilen bir hadis âlimidir. Nitekim 665/1267 yılında Ebû Şâme el-Makdisî'nin (öl. 665/1267) ölümü ile boşalan Dârü'l-hadisî'l-Eşrefiyye şeyhliğine getirilen Nevevî, vefatına kadar bu görevini sürdürür.⁵

Makalemizin konusu ve gayesi, Nevevî'nin, yukarıda ifade edilen ilmî şahsiyetini ikmal eden sûfî kişiliğini ortaya koymak ve tanıtmaktır. Nitekim tasavvufî görüşlerine dair yapılan tez çalışmasında⁶ onun tasavvufu ilgili görüşlerine yer verilmiş; ancak bu görüşlerin onun hayatındaki tahakkukunu tescilleyen zühdî yaşamına ve sûfî şahsiyetine yer verilmemiştir. Makalemizin aynı zamanda bahse konu olan bu çalışmanın zeyli ve mütemmimi olacağını düşünüyoruz.

¹ Mehmet Efendioğlu, "Tedvîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/267-268.

² Abdülğani ed-Dakr, *el-İmâmü'n-Nevevî* (Dimeşk: Dârü'l-Kalem, 1415/1994), 158-159; 395.

³ Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn*, thk. Ali b. Hasen b. Ali b. Abdülhamîd el-Halebî (Riyad: Dârü'bni'l-Cevzî, 1421), 18-20.

⁴ Muhammed İbrâhim el-Hafnâvî, *el-Fethü'l-mübîn fi halli rumûzi ve müstalahâtî'l-fukahâi ve'l-usûliyyîn* (Mısır: Silsiletü Kü-tübi'l-Usulî'l-Fıkh, ts.), 109.

⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz* (Haydârâbad: Dâiretü'l-Maârifü'l-Osmâniyye, 1958), 4/1472-1473.

⁶ Bu çalışma için bk. Kerime Mıcık, *Ebû Zekerîyyâ Yahyâ en-Nevevî ve Tasavvuf Anlayışı* (Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

Nevevî'nin hayatı ve sûfî şahsiyetine dair malumatları içeren zengin bir literatüre sahip olduğumuzu söyleyebiliriz. Tabakat kitapları dışında Nevevî'nin önde gelen talebelerinden İbnü'l-Attâr'ın (ö. 724/1324) *Tuhfetü't-tâlibîn fi tercemeti'l-imâm Muhyiddîn*, Sehâvî'nin (ö. 902/1497) *el-Menhelü'l-'azbû'r-revî fi tercemeti kutbi'l-evliyâ en-Nevevî*, İmam Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Minhâcü's-sevî fi tercemeti'l-imâm en-Nevevî*, İbnu İmâmi'l-Kâmiliyye Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahmân el-Kâhirî'nin (ö. 874/1470) *Buğyetü'r-râvî fi tercemeti'l-imâm en-Nevâvî* ile Abdülganî ed-Dakr'ın (öl. 2002) *el-İmâm en-Nevevî* isimli eserleri konuya dair kaleme alınan önemli eserlerdir. Bu makale ile tabakat kitapları yanında mezkûr kaynaklar da taranarak onun sûfî şahsiyetini etraflıca ortaya koyan mürettep bir çalışma hedeflenmektedir.

Makalemiz dört ana başlıktan oluşmaktadır. İlk bölümde Nevevî'nin hayatına kısaca değinilecektir. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi hakkında yapılan akademik çalışmalarda⁷ onun hayatına ve ilmi kişiliğine dair mufassal bilgiler verildiğinden tekrara düşmemek için özet bilgilerle iktifâ edilecektir. İkinci bölümde ise sûfî şahsiyeti ele alınarak tarikatı, şeyhi, tarikat silsilesi, tasavvuftaki makamı, menkıbe ve kerametleri bahis konusu edilecektir. Üçüncü bölümde onun tasavvufî yaşantısı üzerinde durulacak; bu bağlamda onun zühd, takvâ, riyâzet konularındaki hassasiyetlerinden ve melâmî kişiliğinden bahsedilecektir. Son bölümde ise âlimlerin onun faziletine dair bazı sözleri nakledilecektir.

1. Hayatı

Tam adı Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeyh ez-Zâhid el-Verî' Veliyullâh Ebû Yahyâ Şeref b. Mürî b. Hasan b. Hüseyin b. Muhammed b. Cum'a b. Hizâm el-Hizâmî en-Nevevî'dir. 631/1234 yılında Suriye'nin güneyinde yer alan Havran bölgesine bağlı Nevâ köyünde dünyaya gelir. Bundan dolayı Nevevî nisbesiyle meşhur olur. Hayatı boyunca evlenmediği halde Ebû Zekerıyyâ künyesiyle anılması, ismi Yahyâ olanların bu künye ile zikredilmelerinin âdet haline gelmesinden ileri gelir. Ayrıca ilim çevrelerince kendisine Muhyiddîn lakabı verilmiştir.⁸

Henüz küçük bir çocukken bazı müşahedelere nail olan Nevevî,⁹ on yaşlarında babasının dükkânında çalışmaya başlar. O dönemlerde mahalle çocuklarının ısrarla oyuna çağırıldıkları Nevevî'nin, dilinde Kur'ân ayetleriyle onlardan kaçması, tevâfuken oradan geçen dönemin önemli sûfî şahsiyetlerinden Şeyh Yâsîn el-Merâkeşî'nin (ö. 687/1288) dikkatini çeker. Şeyh Yâsîn, Nevevî'ye Kur'ân dersleri veren hocanın yanına varır. Ona, Nevevî'nin geleceğin en büyük zâhid ve âlimlerinden olabileceğini haber verir. Hocası bu olayı Nevevî'nin babasıyla paylaştıktan sonra babası, onu Nevâ'da bulunan bazı âlimlerin ders halkalarına yönlendirir. Ancak burası Nevevî'ye küçük gelmeye başlayınca babası onu o dönemin ilim ve kültür merkezi olan Şam'a götürür. Nevevî, Emevî Camii'ne bitişik

⁷ İlgili çalışmalar için bk. İbrahim İlhan, *İmâm Nevevî'nin Hayatı Minhâcü't-Tâlibîn Eserindeki Farklı Görüş ve Tercihleri* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014); Adnan Memduhoğlu, *Şâfiî Mezhebinin Sistemleşmesine Katkısı Bağlamında Bir Fakih Olarak İmâm Nevevî* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017); İmran Hüseyin Çelik, *İmâm Nevevî ve Fikhi Tercihleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022).

⁸ Alâeddîn Ali b. İbrâhim b. Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn fi tercemeti imâm Muhyiddîn*, thk. Ebû 'Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âli Selmân (Umman: Dârü'l-Eseriyye, 2007), 39-41; Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbû'r-revî fi tercemeti kutbi'l-evliyâ en-Nevevî*, thk. Muhammed 'Ayyâd el-Hatrâvî (Medine: Mektebetü Dârü't-Türâs, 1409/1989), 35-36; Ali eş-Şarabcî - Kasım en-Nürî, *Hilyetü'l-ebâr ve şî'ârü'l-ahyâr fi telhîsi'l-ezkâr* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992/1412), 13-14.

⁹ Henüz yedi yaşındayken Ramazan'ın yirmi yedinci gecesinde, gece yarısı kalkıp babasını uyandırır. Babasına "Evi-mize dolan bu aydınlık nedir?" diye sorar. Babası ve diğer aile fertleri onun bahsettiği aydınlığı görmezler. Ancak babası "Ben, bu gecenin Kadîr gecesi olduğunun farkına vardım." der. bk. İbnu İmâmi'l-Kâmiliyye Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahmân eş-Şâfiî, *Buğyetü'r-râvî fi tercemeti'l-imâm en-Nevâvî*, thk. Abdurraûf b. Muhammed b. Ahmed el-Kemâlî (Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1431/2010), 27; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm*, thk. Beşşar Avvad Maruf (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1424/2003), 15/325; Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbû'r-revî*, 37.

bulunan Revâhiye Medresesi'nde iki sene boyunca çok sıkı bir talebelik hayatı geçirir. Kendisinin ifadesiyle bu dönemde hiç yatağında uzanıp yatmamış, bütün vaktini ders mütalaalarıyla geçirmiştir.¹⁰

Revâhiye Medresesi'nde geçirdiği iki yıldan sonra babasıyla beraber hac yoluna çıkar. Hac vazifesini edâ ettikten sonra Şam'a döner. İbn Attâr'ın, onun babasından naklettiğine göre bu kutlu yolculuk sona erip Şam'a döndükten sonra Allah, suyun bir kaba boşaltılması gibi Nevevî'nin kalbini ilim ve marifet ile doldurur. Bu dönemde Nevevî sıkı bir riyazet ile beraber kendini ibadete verir. İbadet dışındaki bütün mesaisini ilim tahsiline ayırır.¹¹ Zehebî'nin naklettiğine göre o, bu dönemde bir taraftan ders alıp mütalaalarına devam ederken diğer taraftan gecesini gündüzüne katarak eser telif etmeye başlar.¹² Olgunluk dönemi olarak ifade edeceğimiz bu süreçte Nevevî, daha önce de zikrettiğimiz üzere hicrî 635 yılında henüz otuz dört yaşında iken "Dârü'l-hadîsi'l-Eşrefiyye" şeyhliğine getirilir.¹³

Şam'daki bazı sâlih zevat, vefatına yakın ona Kudüs'ü ziyaret etmesini tavsiye ederler.¹⁴ 676/1277 yılında çevresindekilere, kendisine sefer için izin çıktığını söyleyerek¹⁵ Şam'daki hocalarının mezarlarını dolaşıp vedalaşır. Sonra Kudüs'e doğru yola çıkar ve ziyaretini gerçekleştirir. Akabinde baba ocağı olan Nevâ'ya gider ve bu süre zarfında hastalanır. Recep ayının yirmi dördünde Çarşamba günü henüz kırk beş yaşındayken vefat eder.¹⁶

2. Sûfî Şahsiyeti

Nevevî'nin henüz talebelik yıllarında tasavvufa dair Abdükerîm el-Kuşeyrî'nin (ö. 465/1072) *er-Risâle*'sini okuduğu, sonraki dönemlerde ise onun, bu eseri yanında Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) *Sıfatü's-safve*'sini¹⁷ ders olarak okuttuğu nakledilir.¹⁸ Birinci eser, tasavvufa dair kaleme alınmış en meşhur eser olup neredeyse tasavvufun bütün konularını ihtiva eder. İkinci eser ise sûfilerin biyografilerini konu edinen bir eser olup klasikler arasında zikredilir. Bu durum, Nevevî'nin ciddi bir tasavvuf formasyonuna sahip olduğunu gösterir; ancak onun tasavvufla olan münasebeti bunun ötesindedir. Zira o, tasavvuf ilminin kâlleriyle (sözleriyle) hâllenmiş bir sûfidir.

İbnü'l-Attâr, Nenevî'nin ilim tahsili yaptığı dönemde aynı zamanda nefis mücâhadesiyle meşgul olduğunu ve ilimlerde müdakkik olduğu kadar muhakkik vasfıyla da temayüz ettiğini haber verir.¹⁹ O, dönemin büyük âlimlerinden olan Ebü'l-Mefâhir Muhammed b. Abdülkâdir el-Ensârî'nin (ö. 683/1284) Nevevî hakkında şöyle buyurduğunu aktarır: "Eğer er-Risâle adlı eserin müellifi Abdülkerim el-

¹⁰ İbn Attâr, *Tühfetü't-tâlibîn*, 44-46; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Minhâcî's-sevî fi tercemeti'l-imâm en-Nevevî*, thk. Ahmed Şefik Demc (Beyrut: Dârü'bni Hazm, 1408/1988), 29-30.

¹¹ İbnü'l-Attâr, *Tühfetü't-tâlibîn*, 47-48.

¹² Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 4/1472.

¹³ Süyûtî, *el-Minhâcî's-sevî*, 48.

¹⁴ İbnu İmâmi'l-Kâmilîyye, *Buğyetü'r-râvî*, 29.

¹⁵ Talebelerinden İbn Attâr bu durumu şöyle anlatır: Kudüs yolculuğundan iki ay önce Nevevî ile beraber otururken tanımadığım bir adam huzura giriverdi. Serhad bölgesinden falan şeyhin selamını getirdiğini ve şeyhin kendisine bir ibrik gönderdiğini söyledi. Daha önce hediye kabul etmeyen Nevevî, bana dönerek ibriği şahsi eşyaları arasına koymamı istedi. Hayretimi gidermek için de bana dönerek "Bazı fakirler bana bir ibrik gönderdiler, yolculuk için ihtiyaçtır." buyurdu. Birkaç gün geçtikten sonra tekrar yanına geldiğimde kendisine sefere çıkma izni verildiğini söyledi. Bunun nasıl olduğunu sorduğumda şöyle dedi: Ben burada (Revâhiye Medresesi'nde ikamet ettiği yer) oturuyordum. Aniden havalanan birinin yanımdan geçtiğini gördüm. Ardından medresenin batısından doğusuna doğru eli ile işaret ederek "Kalk Beytülmakdis'i ziyaret için yolculuğa hazırlan." dedi. İbn Attâr bu anlatılanlardan sonra "Ben bunun normal bir yolculuk olduğunu zannetmiştim; ancak daha sonra bunun ahiret yolculuğu olduğunu anladım." der. İbn Attâr, *Tühfetü't-tâlibîn*, 96-97.

¹⁶ İbnü'l-Attâr, *Tühfetü't-tâlibîn*, 43.

¹⁷ Bazı kaynaklarda Makdisî'nin *Safvetü't-tasavvuf* adlı eseri okuduğu söylenir. bk. Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbü'r-revî*, 96.

¹⁸ İbnü'l-Attâr, *Tühfetü't-tâlibîn*, 61; Süyûtî, *el-Minhâcî's-sevî*, 48.

¹⁹ İbnü'l-Attâr, *Tühfetü't-tâlibîn*, 68.

Kuşeyrî, Nevevî ve Şeyhini görseydi, onların ilim, amel, zühd, hikmet, takvâ ve vera' gibi vasıflarını takdir eder, tüm meşâyih'ten önce onlardan bahsedirdi."²⁰

Nevevî'nin Şam'da dönemin büyük âlimlerin rahle-i tedrisinden geçtiği ifade edilmişti. Ancak babasına dayandırılan bir rivayet, onun İslâmî ilimlerdeki engin bilgisi ve derin vukufiyetini sadece bunlara bağlamanın yanlış olacağı intibahı verir. Buna göre Nevevî hac için Nevâ'dan çıktığı sırada "humma" hastalığına yakalanır. Arefe vakfesine kadar bu hastalık onu bırakmaz. Ancak bu süre zarfında hastalıktan hiç şikâyet ettiği görülmez. Hac farızasını ifa edip Şam'a döndüğünde Allah'tan bir mevhibe ile kalbi ilimle dolar. Bu hâlden sonra vera', takvâ, zühd gibi faziletler onda kemal bulur ve ilimden artan tüm zamanını ibadete verir.²¹ Babasının aktardığı bu durum onun keşif ehli olduğunu gösterir.²²

Nevevî, bir dönem İbn-i Sinâ'nın (ö. 428/1037) *Kânûn* adlı eserini alarak tıp ilmini tahsile yöneldiğini söyler. Ancak bu sırada kalbinin üzerine perdeler indiğini ve tüm meşguliyetlerini bir tarafa bırakmak zorunda kaldığını belirtir. Bu sıkıntılı halden çıkmak için çareler aradığını ve en sonunda tıp ilmine yönelmesinin buna neden olduğu düşüncesinin kalbinde beliriverdiğini ifade eder.²³ Mezkûr kitabı satın tıp ilmiyle alakalı tüm kitapları evinden çıkardıktan sonra kalbinin nurlandığını ve eski hale döndüğünü ifade eder.²⁴

Nevevî'nin tasavvufa dair *Makâsîdü'l-İmâm en-Nevevî fi't-tevhîd ve'l-ibâdât ve usûli't-tasavvuf* ile *Bustânü'l-ârifin* isimli iki eseri günümüze ulaşmıştır.²⁵ Ancak kanaatimizce onun yazdıkları günümüze ulaşanlardan ibaret değildir. Çünkü talebesi İbn Attâr, hocasının, bir seferinde kendi el yazmalarının bulunduğu yaklaşık bin sayfayı uzatarak üzerindeki yazıları suyla temizledikten sonra satmasını talep ettiğini, emrine karşı gelmemesi konusunda da sıkıca tembihlediğini nakleder.²⁶ Bu bin sayfanın içerisinde nelerin olduğu konusunda çok fikir sahibi olmasak da bazı tabakat kitaplarında ona nispet edilen ve günümüze ulaşmayan tasavvufa dair bazı eserlerin bunlar arasında olduğunu düşünüyoruz.²⁷

Emevî Camii'nin imam-hatipliğini yapmış olan Cemaluddîn Mahmûd b. Cümle (ö. 764/1363) dönemin büyük âlimlerinin bulunduğu bir mecliste, bir gün uyku ile yakaza hali arasındayken "Allah, kabirde bulunan Nevevî'nin bedenine feyzinden ihsan buyurdu. Akabinde bu feyz-i ilahi onun

²⁰ İbnü'l-Attâr, *Tühfetü't-tâlibîn*, 49.

²¹ Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbû'r-revî*, 41; İbnü'l-Attâr, *Tühfetü't-tâlibîn*, 48.

²² Nevevî'nin hayat tercemesini konu alan eserlerin çoğu onun, sadece bir defa hacca gittiğini söylerler. Ancak İbnü İmâmî'l-Kemâliye, Şeyh Kemâleddin ed-Demîrî'ye nispet ettiği bir haberde onun iki defa hacca gittiğini ve bu haclar-dan sonra Allah'ın, onun kalbini, dilini ve kulağını tüm kötülüklerden temizlediğini söyler. bk. İbnü İmâmî'l-Kemâliye, *Buğyetü'r-râvî*, 26.

²³ Bu durumun İmâm-ı Nevevî'ye has bir hâl olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü İslâm âlimleri tıp ilminin öğrenilmesini caiz görmenin ötesinde, insanların tedavi ihtiyacını karşılayacak hekimlerin yetiştirilmesini farz-ı kifaye olarak görürler. bk. Burhâneddîn ez-Zernûcî, *Ta'limü'l-müteallim tarîkü't-ta'allim*, thk. Abdülcelil 'Atâ el-Bekrî (Dimeşk: Dârü Nu'mânî'l-Ülûm, 2009/1430), 27.

²⁴ Sehâvî bu konuda İmâm Şâfiî'nin "İlimler ikidir: Birincisi, din ilmini ifade eden fıkıh; ikincisi ise beden ilmi olan tıptır. Bunların dışındakiler boş meşguliyetlerdir." ifadesini naklettikten sonra buna iki farklı şekilde cevap verir: Birincisi, Şâfiî'nin tıp ilminden kasdı "tıbb-ı nebevî"dir. İkincisi ise Ebû Bekir b. Tâhir'in, İmâm Şâfiî'nin sözünü şerh ederken kullandığı şu ifadelerdir: Din ilmi, kalbin, Allah'ın tüm mahlûkat arasındaki idaresini müşahade etmesidir ki buna el-fıkhu'n-nâfi'; beden ilmi ise dinen helal ve haram olanları bilmektir ki, buna da et-tıbbu'n-nâfi' denir. bk. Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbû'r-revî*, 42-43; Süyûtî, *el-Minhâcü's-sevî*, 34.

²⁵ Bu iki eser, tasavvufa dair eserleri başlığı altında kısaca tanıtılacaktır.

²⁶ İbnü'l-Attâr, *Tühfetü't-tâlibîn*, 94.

²⁷ Bizi buna iten sebeplerden biri bazı tabakat kitaplarında günümüze ulaşmamış bazı tasavvuf içerikli kitapların ona nispet edilmesidir. Örneğin, Kâtip Çelebi, Nevevî'ye ait *Şerhu Mişkâtî'l-envâr fî mâ ruviye 'anillâhi sübhânehû mine'l-ahbâr* isimli bir eserden bahsetmesidir. Bu eser isminden de anlaşıldığı üzere İbnü'l-Arabî'nin *Mişkâtî'l-envâr fî mâ ruviye 'anillâhi sübhânehû mine'l-ahbâr* isimli eserinin şerhidir. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2020), 2/1694.

kitaplarına yöneldi ve böylece eserleri büyük bir bereket ve şöhrete kavuştu.” şeklinde bir hitap duyduğunu aktarır.²⁸

2.1. Şeyhi ve Tarikatı

İmam-ı Nevevî'nin şeyhi daha önce bahsi geçtiği üzere onun ilme yönelmesinde etkili olan Şeyh Yâsin el-Merâkeşî'dir.²⁹ Keşif ehli olarak tavsif edilen bu zat, bazı kaynaklarda el-Mağribî ve el-Haccâm nisbeleriyle zikredilir.³⁰ Hacca yirmiden fazla kez gittiği rivayet edilen bu zat, henüz kırklı yaşlardayken Nevâ'yı ziyareti sırasında İmâm Nevevî ile tanışır ve seksen yaşında vefat eder. İmâm Nevevî'nin hayatı boyunca ona saygıda hiç kusur etmediği, onun sohbetlerine iştirak edip bereketinden istifade ettiği ve birçok şeyi onunla istişare ettiği nakledilir.³¹

2.2. İcâzet Silsilesi

Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî (ö. 898/1492) *Nefahâtü'l-üns*'ünde Nevevî'nin şeyhi olan Yâsin el-Merâkeşî'nin hayat tercemesine, Şâzeliyye'nin kurucusu Ebu'l-Hasan Nureddîn eş-Şâzelî (ö. 656/1258) ile en meşhur halifesi olan Ebûl-Abbâs el-Mürsî'nin (ö. 685/1287) hayat tercemeleri arasında yer verir.³² Bu durum, Şeyh Yâsin el-Merâkeşî'nin Şâzelî olduğunu gösteren önemli bir işarettir. Ayrıca yaşadıkları dönem göz önünde bulundurulduğunda Şeyh Yâsin'in, Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî'den veya halifesi Ebu'l-Abbâs el-Mürsî'den hilafet almış olabileceği söylenebilir. Ancak İmâm-ı Nevevî'nin tasavvufî görüşlerini yüksek lisans tezi olarak çalışan Kerime Mıcık'ın Osmanzâde Hüseyin Vassâf'ın *Sefinetü'l-evliya* eserinden aktardığına göre o, icâzet silsilesinde İmâm Nevevî'yi İbn Atâullah el-İskenderî'den (ö. 709/1309) sonra zikreder ki, bu silsile Mehmed Emin Tokadı'ye (ö. 1158/1745) kadar uzanır. Buna göre Vassâf'ın zikrettiği silsile şu şekildedir:

Ebü'l-Hasan Nûrüddîn eş-Şâzelî,
Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn el-Mürsî,
Tâcüddîn İbn Atâullah el-İskenderî,
Yâsin ed-Dımaşkî (Merakeşî/Mağribî),
Ebû Zekerîyyâ Yahyâ Muhyiddîn en-Nevevî,
Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî (ö. 742/1341),
Ömer et-Telgînî,
Şeyh Sâlih,

²⁸ Muhammed b. Abdurrahmân el-'Usmânî el-Kureşî el-Dimeşkî, *Tabakâtü'l-fukahâi'l-kübrâ*, thk. Muhyiddîn Alî Necîb (Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1434/2013), 1/708-709.

²⁹ Abdurrahmân Câmî, nisbesini Mağribli (Fas) olması sebebiyle Mağribî; hacamat mesleğini yapması itibarıyla de el-Haccâm şeklinde verir. Onun velâyet ve kerâmet ehli olduğunu; ancak hacamat mesleğiyle kendisini gizlediğini söyler. Nevevî'nin onu çokça ziyaret edip sohbetlerine katıldığını haber verirken son ziyaretinde Şeyh Yâsin'in kendisine: “Yanımda emanet kitaplar bulunmakta, onları sahiplerine iade et ve aileni ziyaret et.” dediğini aktarır. Nevevî, onun bu tavsiyesini yerine getirir. Nitekim o, ailesinin yanına gitmesinin hemen akabinde hastalanıp vefat eder. Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî, *Nefahâtü'l-üns min hazerâtü'l-kuds*, thk. Muhammed Edîb el-Câdir (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 2/755.

³⁰ Haccâm nisbesi, anlaşıldığı üzere hacamat mesleğini yapmasından dolayı kendisine verilmiştir. bk. İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, thk. Mahmûd el-Arnaût (Beyrut: Dârü'bn-i Kesîr, 1406/1986), 7/704; Ebû Muhammed Tayyib b. Abdullah el-Hadramî, *Kilâdetü'n-nehr ve vefeyâtü a'yânü'd-dehr*, thk. Ebû Cum'a Mekrî - Hâlid Zivârî (Cidde: Dârü'l-Minhâc, 1428/2008), 5/417.

³¹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 15/601; Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbû'r-revî*, 37.

³² Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî, *Nefahâtü'l-üns min hazerâtü'l-kuds*, haz. William Nasoulis, vd., (Kalkûta: Matbaa Lisâ, 1274/1868), 659-664.

Celâleddin Süyûtî (ö. 911/1505),

Yûsuf-ı Ermiyûnî (ö. 958/1551),

Ali ez-Ziyâdî Muhammed-i Bâbilî (ö. 1077/1666),

Ahmed-i Nahlî el-Mekkî (ö. 1130/1717),

Muhammed Emin Tokadî.³³

Harîrîzâde Mehmed Kemâleddin, *Tibyânü vesâil* isimli eserinde her ne kadar Nevevî'yi Şâzeliyye'nin Nevevîyye koluna nispet etmişse de³⁴ Şâzeliyye'nin böyle bir kolu olduğunu söyleyen başka bir kaynağa rastlamadık. Kanaatimizce bu nispet, Nevevî'nin güçlü bir ilmî şahsiyete sahip olması ve ismiyle anılan bir virdi bulunması sebebiyle olmuştur.

2.3. Tasavvufa Dair Eserleri

İmam-ı Nevevî velûd bir âlim olması hasebiyle İslâmî ilimlerin neredeyse her alanına dair eserleri bulunmaktadır. Hakkında yapılmış olan akademik çalışmalarda bu eserlerden bahsedilmiştir.³⁵ Tekrara düşmemek adına bu bilgilere yer vermeyeceğiz. Ancak tasavvufa dair kaleme aldığı küçük hacimli iki eserinden kısaca bahsetmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

2.3.1. Makâsîdü'l-İmâm en-Nevevî fi't-tevhîd ve'l-ibâdât ve usûli't-tasavvuf

Nevevî'nin kaleme aldığı bu eser³⁶ akâid, ibadet ve tasavvufa dair bazı konuları içermektedir. Yedi bölümden oluşan bu eserin birinci bölümünde İslâm akâidi ve ahkâmından, daha sonraki beş bölümünde sırasıyla taharet, namaz, zekât, oruç ve hac gibi ibadete dair konulardan, son bölümünde ise tezkiye yolunun esasları ve nefsin tedavi yollarından kısaca bahsedilmektedir.

2.3.2. Bustânü'l-ârifin

Nevevî'nin tasavvufa dair telif ettiği bu eserde³⁷ öncelikle zühd ve ihlas konuları âyet, hadis çerçevesinde ele alınmış, İslâm âlimlerinden gelen rivayetlerle desteklenmiştir. Akabinde niyet, arzu ve hevânın isteklerini yerine getirmeme, bid'atlardan uzak durma, helal ve harama dikkat etme, kendini ilgilendirmeyen meselelere dalmama, ihsan, îmân, takvâ, hayâ ve istikâmet gibi tasavvufun tezkiye ve tahalliye³⁸ konularını içeren hadisleri zikretmiştir. Son bölümde ise velilerin kerametlerinden ve kıssalarından bir demet sunmuştur. Kitap Muhammed Haccâr tarafından 1412/1991 yılında Beyrut'ta ve Muhammed Saîd el-Urfî tarafından 1390/1970 yılında Halep'te neşredilmiştir.

2.4. Kerametleri

Sehâvî, Zehebî'nin *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'* eserinden nakil yaparak Nevevî'den gaipten sesler yükselmesi, medreseden çıktığı bir sırada kilitli kapıların açılması ve tekrar eski haline dönüp kilitlenmesi, bazı geceler duvarın yarılp güzel sûretli zevatın kendisine görünmesi ve onunla konuşmaları, velilerin ruhaniyetleriyle buluşması, insanların gizli durumlarını bilmesi gibi birçok

³³ Mıcık, *Ebû Zekeriyâ Yahyâ en-Nevevî ve Tasavvuf Anlayışı*, 13; Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi, 2006), 1/43.

³⁴ Harîrîzâde Mehmet Kemâleddin, *Tibyânü vesâilî'l-hakâik fi beyânî selâsili't-tarâik* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 432), 3/217a-218a.

³⁵ Mıcık, *Ebû Zekeriyâ Yahyâ en-Nevevî ve Tasavvuf Anlayışı*, 16-25; İlhan, *İmâm Nevevî'nin Hayatı Mihâcü't-Tâlibîn Eserindeki Farklı Görüş ve Tercihleri*, 19-26.

³⁶ İbnü'l-Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn*, 93; Kandemir, "Nevevî", 33/48.

³⁷ Dakr, *el-İmâmu'n-Nevevî*, 179; Süyûtî, *el-Minhâcü's-sevî*, 64; Sehâvî, *el-Menhelü'l-azbi'r-ravî*, 23.

³⁸ Lügate bir şeyin tatlı ve hoş olması, süslenmek gibi manaları ihtiva eden tahallî kavramı ıstılahta, kötü huylan terk edip, güzel huylarla bezenmeye denir. bk. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Anka Yayınları, 2024), 621.

kerametın sadır olduğunu söyler.³⁹ Ancak Zehebî'nin mezkûr eserinde Nevevî'nin tercemesine ulaşamadık. Bu bölümün eserden nasıl iskat edildiği hakkında bir malumata sahip değiliz. Dolayısıyla zikri geçen bu kerametlerin detaylarına muttali olmadık; ancak farklı kaynaklarda onun bazı kerametlerinden bahsedilir. Bunlardan birkaçını zikretmekle iktifa edeceğiz:

a. Babasının anlattığına göre Nevevî henüz yedi yaşında iken Ramazan ayının yirmi yedinci gecesinde kendisinin yanı başında uyurken kalkar ve “Babacığım evimizi aydınlatan bu ışık nedir?” diye sorar. Bütün ev halkı bu sese uyanır; ancak onun bahsettiği ışıktan bir eser yoktur. Bunun üzerine babası “O gecenin Kadir gecesi olduğunu öğrendim.” der.⁴⁰

b. İbn Attâr'ın, Şam'a yakın Beyt Lahya isminde bir köyde ikamet eden ve dönemin âriflerinden biri olan Şeyh Veliyyüddîn Ebû Hasen Ali'den aktardığına göre şeyh, ayak eklemlerinde iltihaba neden olan “Nekris” adındaki bir hastalıktan çok muzdarip idi. Bazı geceler bu hastalığın neden olduğu ağrılardan dolayı sabahlara kadar uyuyamaz hale gelmişti. Nevevî bir gün kendisini ziyaret eder ve ona sabrın faziletinden bahseder. O konuştuğu ağrılarının dinmeye başladığını hisseden şeyh, sohbetin sonunda tüm ağrılarının kurtulduğunu ve bunun Nevevî'nin bereketinden kaynaklandığını söyler.⁴¹

c. Şam kâdilkudâtlarından olan Şemsüddîn b. Nakîb,⁴² henüz çocuk yaşlarda Nevevî'yi ziyaret ettiğini ve Nevevî'nin ona “Hoş geldin ey Kadî Şemseddîn! İleride Şâmiyye'nin müderrisliği sana tevdi edilecek.” dediğini ifade eder.⁴³ Şemsüddîn b. Nakîb sonraki dönemlerde sırasıyla Humus, Trablus ve Halep kadılığına atanır. Şam kadısı olmayı umarken Şâmiyye'nin müderrisliğine getirilir.⁴⁴ Bu durum Nevevî'nin keşif ehli bir zat olduğunu gösterir.

d. Şeyh Şemseddin el-Ayzerî eş-Şâfiî'nin eliyle yazılmış bir mahtût eserde, Revâhiye Medresesi'nin kapıcısı olan zatın Nevevî ile yaşadığı bir hatırasından bahsedilir. Buna göre kapıcı, bir gece Nevevî'nin medreseden çıkmak için kapıya yöneldiğini, kendisinin de onu takip ettiğini söyler. Kapının kendiliğinden Nevevî'ye açıldığını görür. Akabinde kapıdan çıkıp bir müddet Nevevî'yi takip ettikten sonra bir anda kendisini Mekke'de bulduğunu dile getirir. Nevevî'nin ihrama girip tavaf ve sa'y yaptıktan sonra gece yarısı tekrar Revâhiye Medresesi'ne geri döndüğünü müşahade eder.⁴⁵

2.5. Tasavvuftaki Mertebesi

Nevevî'den “Allah'ın halk arasındaki sırrı” ve “kendi döneminin kutbu” şeklinde bahsedilir.⁴⁶ Bazı kaynaklarda birçok sâlih zevatın, onun kutup olduğunu rüyalarında gördüğü, hatta bizzat kendisinin bunu talebesi İbn Attâr'a söylediği; ancak ondan bunu gizlemesini istediği zikredilir.⁴⁷

Süyûtî'nin verdiği şu haber Nevevî'nin kutup olduğunu ortaya koyan gizemli bir hadisedir: Dönemin sâlih zatlarından olan Muammer Ebu'l-Kâsım b. Umeyr el-Mizzî (ö. [?]), gördüğü bir rüyada, Mizz'e'den birçok sancağın yükseldiğini, buna ilaveten şiddetli bir uğultu duyduğunu ve bunu merak edip sorduğunda ise kendisine “Bu, Nevevî'nin kutupluk mertebesine yükseldiği gecedir.” dendiğini belirtir. Mizzî o ana kadar Nevevî'yi hiç görmediğini ve onunla hiç karşılaşmadığını belirttiikten sonra

³⁹ Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbü'r-revî*, 112.

⁴⁰ Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi es-Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, thk. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv - Mahmûd Muhammed et-Tanâhî (Kahire: Dârü'l-İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabîyye, 1918), 8/396; Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbü'r-revî*, 37.

⁴¹ İbnü'l-Attâr, *Tühfetü't-tâlibîn*, 66; Süyûtî, *el-Minhâcü's-sevî*, 43.

⁴² Şemesüddîn b. Nakîb yaklaşık olarak h. 662 yılında doğmuştur. Vera', iffet ve keskin zekâsıyla meşhurdur. Nevevî ile aynı dönemde yaşamıştır. Kadılık ve müderrislik vazifelerinde bulunmuştur. 745 yılında müderrislik yaptığı Şâmiyye'de vefat etmiş Kâsiyûn bölgesine defnedilmiştir. bk. Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, 307-308.

⁴³ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, 308.

⁴⁴ Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbü'r-revî*, 113.

⁴⁵ Süyûtî, *el-Minhâcü's-sevî*, 47.

⁴⁶ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, 8/397.

⁴⁷ İmâmi'l-Kâmilîyye, *Buğyetü'r-râvî*, 51.

sözlerine şöyle devam eder: “Bir gün hasıl olan bir ihtiyaç üzerine Şam’a gittim ve rüyamı orada ikamet eden tanıdık bir dostuma anlattım. O da bana bu zatın İmâm Nevevî olduğunu ve kendisinin Dârü’l-hadîsî’l-Eşrefiyye’de ders verdiğini haber verdi. Ben de onun ders verdiği yere giderek huzuruna vardım. Etrafında bir cemaat olduğu halde oturuyordu. Beni görür görmez yerinden kalkıp yanıma geldi ve konuşmama fırsat vermeden ‘Gördüğün rüyayı açık etme ve onu kimseye anlatma!’ dedi. Sonra tekrar yerine dönüp oturdu. Bundan önce onu görmediğim gibi bundan sonra da bir daha onunla karşılaşmadım.”⁴⁸

Bazı kaynaklarda onun velî olduğunda ittifak edildiği ve ehl-i keşfin onun hakkında “Kutupluk mertebesine yükselmeden vefat etmemiştir.” dediği nakledilmektedir.⁴⁹

3. Tasavvufî Yaşantısı

Hakkında yazılan mersiyelerde Nevevî’nin, Hz. Peygamber ve ashabının yaşantılarını kendisine örnek aldığı ve yaşadığı dönemde kimsenin onun faziletine erişemediği şu beyitle anlatılır:⁵⁰

تحلى بأوصاف النبي و صحبه و تابعهم هديا فمن ذا يساويه⁵¹

Nevevî’nin tüm güzel hasletleri kendisinde topladığı ve Allah’ın, onu buna muvaffak kıldığı söylenir. Hatta tabiin döneminden sonraki süreçte yaşantısında ilmi, ibadeti ve zühdü cem’ etmiş onun gibi bir zatın gelmediği ifade edilir.⁵²

Nevevî’nin, insanlardan Kitap ve Sünnet’e aykırı bir durum gördüğünde hemen uyarılarını yaptığı ve insanları ondan sakındırdığı nakledilir. Ayrıca onun, Kitap ve Sünnet’e tam bir bağlılık yanında bid’at ve hurafelerden de uzak bir din anlayışına sahip olduğu ifade edilir. Nitekim bu anlayış ve hassasiyetin, onun tasavvufî düşünce ve yaşantısını da şekillendirdiği söylenebilir. Örneğin meşâyih’in kabirleri üzerinde türbe inşasının caiz olmadığı, bazı müridlerin, şeyhlerinin önünde iki büklüm olup eğilmesinin haram olduğu, Hz. Peygamber’in ravzası etrafında dönmenin câiz olmadığı ve yine onun kabir-i şerifinin şebekelerine el veya yüz sürmenin mekruh olduğuna dair fetvaları, bid’at konusundaki hassasiyetlerini ortaya koyması açısından zikredilmeye değerdir.⁵³

3.1. İbadeti

Nevevî, *el-Mecmû’* isimli meşhur eserinin mukaddimesinde Yüce Allah’ın “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”⁵⁴ buyruğunu hatırlattıktan sonra insanların, kulluk vazifelerini hakkıyla yerine getirip dünyaya karşı zâhid olmaları gerektiğini ifade eder. Bunun yanında ona göre mârifetullahtan sonra dinin en önemli esası olan ibadetleri, şeklen yerine getirmekle yetinmeyip onları şer’î kaidelere muvafık bir halde edâ etmek elzemdir. Dolayısıyla bu konuları ihtiva eden, Kitap ve Sünnet’ten beslenen fıkıh ilmini tahsil etmek her Müslüman için vâciptir.⁵⁵ Bu bilgiler ışığında o, ilim tahsilini zikir ve ibadet olarak görür. Nitekim bu sayede ulemâ hem Allah ve resulüne

⁴⁸ Süyûtî, *el-Minhâcî’s-sevî*, 48-49; İbn Attâr, *Tuhfetü’t-tâlibîn*, 164-165.

⁴⁹ ‘Usmânî, *Tabakâtü’l-fukahâi’l-kübrâ*, 1/710.

⁵⁰ İbnü’l-Attâr, *Tuhfetü’t-tâlibîn*, 119, 69.

⁵¹ Beyitlerin manası: “Hidayet yolunda Hz. Peygamber’in, sahâbîlerinin ve tâbîlerinin ahlâkıyla süslendi, bu konuda kim ona denk olabilir?” (Yani bu konuda hiç kimse ona denk değildir.)

⁵² Sehâvî, *el-Menhelü’l-azbû’r-revî*, 111; Süyûtî, *el-Minhâcî’s-sevî*, 25.

⁵³ İbn Attâr, *Tuhfetü’t-tâlibîn*, 174-175.

⁵⁴ ez-Zâriyât 51/56.

⁵⁵ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû’ şerhu’l-Mülhezzeb*, thk. Muhammed Necîb el-Mutî’î (Cidde: Mektebetü’l-İrşâd, 2013), 1/15,16.

muhalefet etmekten hem de kıyamet gününün dehşetinden korunurlar. Ayrıca bu konuda insanlara rehberlik yaparak onları da bu iki afetten korurlar.⁵⁶

Nevevî'nin ibadet anlayışı sadece ilim tahsilinden ibaret değildir. O, yılın tamamında gündüzlerini oruçla -oruç tutmanın haram olduğu günler hariç- ve gecelerini Kur'ân tilaveti, namaz ve zikirle geçiren bir âlimdir. Onun, günlük virdlerini hiçbir zaman aksatmadığı söylenir.⁵⁷ Ayrıca ibadetlerini, edeplerini gözeterek huşû içerisinde eda ettiği ifade edilir. Nitekim dostlarından Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî'l-Feth el-Ba'li el-Hanbelî (ö. 709/1309), bir gece yarısı Dimeşk Camii'ne gittiğinde Nevevî'yi karanlıkta bir duvarın kenarında namaz kılarken gördüğünü ve "Onları tutuklayın, çünkü onlar sorguya çekilecekler!"⁵⁸ ayetini defalarca tekrar ettiğini işittiğini nakleder. Akabinde bu tilavetin kalbinde anlatılamayacak derecede bir tesir bıraktığını özellikle belirtir.⁵⁹

3.2. Zühhd ve Kanaati

Kaynaklarda Nevevî'nin çokça Kur'ân okuyan ve zikirle meşgul olan bir zat olduğu ifade edilirken dünyaya asla iltifat etmediği ve daha çok uhrevî amellere yöneldiği nakledilir.⁶⁰ Onun henüz çocuk yaşlarında iken bile mâlâyânî şeylere vakit ayırmadığı, dünyevî zevk ve eğlencelerden uzak durduğu ifade edilir.⁶¹ İmam Süyûtî onun bu özelliğinden bahsederken şu beyitleri aktarır:⁶²

إذا الفتى لله أخلص سره   فعليه منه رداء طيب يظهر
وإذا الفتى جعل الإله مراده   فلذكره عرف ذكي ينشر⁶³

Nevevî'nin biyografisini konu alan tüm müellifler, onun zâhid bir kişiliğe sahip olduğu noktasında ittifak ederler. Yaşadığı dönemde ondan daha zâhid, selevin yolunu ondan daha iyi takip eden bir âbidin bulunmadığı dile getirilir.⁶⁴ Nitekim bazı kaynaklarda zühdüne dair şu ifadeler yer alır: "Zâhid bir zat olup dinî afetlerden selamette olduğu müddetçe dünyanın harap olmasına aldırılmazdı."⁶⁵ Zehebî, şeyhim dediği İbn Ferah'ın (ö. 699/1300) Nevevî'den bahsederken şöyle dediğini aktarır: "Şeyh, üç farklı meziyetiyle temayüz etmiştir ki her biri kimde bulunursa uzak diyarlardan yola çıkılarak ziyaret edilmesi için yeterli bir sebep teşkil eder. Bunlar ilim, zühhd ve emr-i bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münkerdir."⁶⁶

Nevevî'nin, "kavs hadisi"⁶⁷ diye meşhur olan rivayete aykırı düşmemek için kimseden bir şey istemediği, ibadet ve takvasıyla bilinen kişilerin dışında kimseden hediye kabul etmediği ifade edilir. Çünkü o, ilim tedrisini yerine getirilmesi gereken bir sorumluluk olarak görürken bunun karşılığında herhangi bir şey almanın ahiretteki mükâfattan mahrum bırakacağı düşüncesine sahiptir. Nitekim o,

⁵⁶ Dakr, *el-İmâmü'n-Nevevî*, 47.

⁵⁷ Dakr, *el-İmâmü'n-Nevevî*, 10.

⁵⁸ Sâffât, 37/24.

⁵⁹ İbnü'l-Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn*, 65; Süyûtî, *el-Minhâcü's-sevî*, 43.

⁶⁰ Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbü'r-revî*, 54.

⁶¹ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, 8/396.

⁶² Süyûtî, *el-Minhâcü's-sevî*, 25.

⁶³ Beyitlerin manası: "Genç kişi kalbinde sadece Allah rızasını barındırırsa onun bu ihlası, güzel kokan bir elbise gibi onu kuşatır. Yine genç kişinin muradı yani talebi Allah olursa, onun bahsi geçtiğinde etrafa güzel bir koku yayılır."

⁶⁴ Süyûtî, *el-Minhâcü's-sevî*, 26, 44; Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbü'r-revî*, 34; İbnu İmâmi'l-Kâmilîyye, *Buğyetü'r-râvî*, 20; İbnü'l-Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn*, 49; Dakr, *el-İmâmü'n-Nevevî*, 89.

⁶⁵ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, 8/394.

⁶⁶ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1473.

⁶⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424/2003), 6/208 (No. 11685).

tedris karşılığında bir şey kabul etmeyi, insanın, komşusuna belli bir menfaat karşılığında borç vermesine benzetir, bunun haram olduğunu söyler.⁶⁸

Nevevî'nin eski ve yamalı elbiseler giydiği, dünya ve lezzetlerinden yüz çevirdiği ve bu sayede Allah katında "zühhâd" olarak anılmış zümreden olmayı hak ettiği dile getirilir.⁶⁹ Hakkında yazılan mersiyelerin birinde onun zühd anlayışı şu şekilde nazma dökülmüştür:⁷⁰

زهدت في هذه الدنيا وزخرفها عزما و حزما فمضروب بك المثل
أعرضت عنها احتقارا غير محتفل وانت بالسعي في أخراك محتفل⁷¹

Nevevî'nin, Dârü'l-hadîsi'l-Eşrefiyye'de baş müderrislik yaptığı sırada kendisi için tahsis edilen maaşı almadığı ifade edilmektedir.⁷² Bazı kaynaklarda ise "câmekiyye" ismi verilen bu tahsisin, yıl boyunca dönemin nâzırının yanında emaneten biriktirildiği, bir yıl dolunca da Nevevî'nin bu toplu parayı alarak ya bir arsa alıp vakfettiği ya Dârü'l-hadîsi'l-Eşrefiyye'nin ihtiyaçlarına sarfettiği ya da kitap alıp vakfettiği nakledilir.⁷³

3.3. Takvâ ve Vera'ı

Nevevî, takvânın ve vera'nın zirvesinde bulunan âlim bir şahsiyettir. Hatta vera'ı sebebiyle darb-ı mesel konusu haline gelmiştir.⁷⁴ Nitekim Şeref Mahmûd es-Sarhadî (ö. 781) isminde âlim bir zat, kendi döneminde vera'ıyla meşhurdu. Tabakat kitaplarında ondan, "Vera' sahibi bir zat idi. Bu konuda Nevevî'ye benzerdi." şeklinde bahsedilmiştir.⁷⁵

Nevevî'nin Şam'da kaldığı müddet içerisinde üç nedenden dolayı oranın meyvelerinden hiç yemediği söylenir. Bunlardan birincisi, Şam topraklarının çoğunun vakıf oluşu; ikincisi ise geri kalan toprakların çoğunun, mahcûr olan yetimlere ait olmasıdır. Zira yetimlerin velileri bu mallardan tasarrufta bulunurken şer'î kıstaslara dikkat etmiyor olabilirler. Üçüncüsü ise insanların Şam'da ağaçları aşılarken genellikle başkalarının bahçelerinde bulunan ağaçların köklerinden almaları ve kalem ismi verilen kökleri kendi ağaçlarına eklemeleridir. Daha sonra bu kökler meyve verirdi. Nevevî habersiz bir şekilde alınan bu köklerin verdiği meyvelerin haram olduğunu söylerdi. Bundan dolayı o, köyde yaşayan babasının kendi tarlalarında ekip yetiştirdiği ürünlerden payına düşeni yemektiydi.⁷⁶

Takvâ ve vera'ından bahsedilirken onun, henüz sakalı bitmemiş çocuklara ders vermediği, onları, iffetine ve takvâsına güven duyduğu Emînüddin Ebu'l-Abbâs Ahmed b. eş-Şems Ebûbekir Abdullah b. Muhammed el-Eşterî el-Halebî'ye (ö. 681/1282) yönlendirdiği dile getirilmektedir. Şâfiî mezhebinin önemli âlimlerinden Râfiî, şehvet olmadığı müddetçe bu vasıflara sahip çocuklara nazarı haram saymazken Nevevî, onun mutlak olarak haram olduğuna hükmeder.⁷⁷

⁶⁸ İbnü'l-Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn*, 95-96; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1472; *Târîhu'l-İslâm*, 15/330; İbnü İmâmî'l-Kâmilîyye, *Buğ-yetü'r-râvî*, 48; Dakr, *el-İmâmü'n-Nevevî*, 92.

⁶⁹ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1472; İbnü's-Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn*, 118.

⁷⁰ İbnü'l-Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn*, 114.

⁷¹ Beyitlerin manası: "Dünya ve süsüne karşı kararlılıkla zâhid davrandın ki bu konuda darb-ı mesel haline geldin. Dünya metaini önemsemedin ve ona yüz çevirdin, tüm gayretinle ahirete önem verdin ve onun için çalıştın."

⁷² 'Usmânî, *Tabakâtü'l-fukahâi'l-kübrâ*, 712.

⁷³ İbnü İmâmî'l-Kâmilîyye, *Buğ-yetü'r-râvî*, 39; Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbü'r-revî*, 117.

⁷⁴ Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbü'r-revî*, 111.

⁷⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dürrü'l-kâmine fi a'yâni'l-mi'eti's-sâmine*, thk. Muhammed Abdülmûîd Han (Haydarâbâd: Meclisü Dâiretü'l-Maârifü'l-Osmâniyye, 1392/1972), 6/93.

⁷⁶ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1472; *Târîhu'l-İslâm*, 15/329; İbnü'l-Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn*, 68; Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbü'r-revî*, 116.

⁷⁷ Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbü'r-revî*, 123.

Dönemin kadılarından olan Cemaleddîn ez-Zar'î, gençlik yıllarında Nevevî'yi defalarca ziyaret ettiğini söyler. Yine bir ziyareti esnasında Nevevî'nin yemek yediğini görür. Onun, önündeki çorbadan kendisine de ikram ettiğini; ancak kendisinin bu yemeği beğenmediği için çarşıdan ızgara, et ve helva getirttiğini ifade eder. Yemeğini onunla paylaşmak istediğinde ise Nevevî'nin bunu kabul etmediğini ve yemeğe el uzatmadığını söyler. Bunun üzerine yemeğin helal paradan alındığını haber verince de Nevevî'nin ona "Bu, ancak azgınlara yemeğidir." dediğini haber verir.⁷⁸ Ancak Abdülğanî ed-Dakr, Nevevî'nin, *Sahîh-i Müslim*'de Hz. Peygamber hakkında "Bal ve helvayı severdi." hadisine yazdığı şerhte leziz yemekleri sevmenin ve yemenin zühd ve murakabeye halel getirmediğini söylediğini aktarır.⁷⁹ Kanaatimizce yukarıda geçen "azgınlara yemeği" ifadesini, "azgın nefsin yemeği" şeklinde tefsir etmek münasip düşecektir.

Nevevî'nin vera'ı onu sadece haramlardan değil, kendisini harama götürebilecek şüpheli şeylerden ve bazı mubahlardan da alıkoyuyordu. O, "Allah'tan en çok korkanlar âlimlerdir."⁸⁰ ayetinin kendisinde tahakkuk ettiği büyük zatlardandır. Allah için ilim tahsilini, ders vermeyi ve kitap telif etmeyi ibadet ve zikir olarak gören Nevevî, daha önce ifade edildiği gibi bir ânını dahi israf etmezdi. O, ilmen terakki ettikçe takvâsı artan, takvâsı arttıkça ilmen terakki eden ve bu haliyle "Allah'tan korkun, Allah size öğretir."⁸¹ ayetinin işaret ettiği Rabbânî âlimlerdendir.⁸²

3.4. Riyâzeti

Talebesi İbn Attâr'ın aktardığına göre dönemin büyük âlim şahsiyetlerinden biri olan Reşîdüddîn Hanefî, yemek, uyku, giyim-kuşam gibi konulardaki sıkı riyazetinden dolayı Nevevî'ye: "Bu durumun seni hasta etmesinden ve rağbet ettiğin işlerden seni alıkoymasından korkuyorum." der. Nevevî buna: "Falan kişi kemikleri yeşil renge bürününceye kadar oruç tutup ibadet etti." şeklinde cevap verir. Bunun üzerine Reşîdüddîn Hanefî'nin dilinden şu ifadeler dökülür: "Anladım ki, onun bu dünyayla bir işi yoktur. Ayrıca o, bizim iltifat ettiğimiz şeylere de ehemmiyet vermiyor."⁸³

Nevevî'nin bütün yılı oruçlu geçirdiği nakledilmektedir. O, bunu tasvip etmeyenlere bu konuda 12 farklı görüşün varlığından söz ederdi.⁸⁴ Hakkında yazılan mersiyelerden birisinde riyâzetinden dolayı ondan şöyle bahsedilmektedir:⁸⁵

أَهَكَتَ جَسْمَكَ بِالصَّيَّامِ مَوَاطِبًا   وَسَهَرْتَ غَيْرَ مَمْتَعًا بِرَقَادٍ⁸⁶

Kaynakların aktardığına göre o, bir gün boyunca sadece yatsıdan sonra bir öğün yemek yedi. Ayrıca sadece seher vaktinde birkaç yudum su içerdi. Suyun soğuk olmamasına dikkat ederdi. Kaynaklar, Nevevî'nin yemeğinin çoğunlukla babasının köyden gönderdiği sert ekmek ile incirden ibaret olduğunu söyler.⁸⁷ Ekmeği, pekmez, zeytin yağı veya sirke gibi katıklardan biriyle yedi. Eti ise

⁷⁸ Süyûtî, *el-Minhâcû's-sevî*, 44-45.

⁷⁹ Dakr, *el-İmâmü'n-Nevevî*, 93.

⁸⁰ el-Fâtır, 35/28.

⁸¹ el-Bakara, 2/282.

⁸² Dakr, *el-İmâmü'n-Nevevî*, 10.

⁸³ İbnü'l-Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn*, 67; Süyûtî, *el-Minhâcû's-sevî*, 44-45; Dakr, *el-İmâmü'n-Nevevî*, 89-90.

⁸⁴ "Savmu'd-dehr" tabiriyle ifade edilen sürekli oruca dair hükümler şu şekildedir: Eğer nezredilmemişse ve herhangi bir sakıncalı durum yoksa istihbâb, kerâhet, ibâhe ve tahrîm olmak üzere dört farklı hüküm benimsenmiştir. Şâfiîlerin ekseriyeti birinci görüşü tercih etmiştir. Eğer nezredilmiş ve herhangi sakıncalı bir durum yoksa bir öncekinde zikredilen dört hükme ek olarak vâcib olduğunu savunanlar olmuştur. Eğer sakıncalı bir durum söz konusu ise tahrîm, kerâhet ve ibâhe olma üzere üç farklı hüküm söz konusudur. Buna göre birinci durumda dört, ikinci durumda beş, üçüncü durumda ise üç farklı hüküm söz konusudur. Böylece Nevevî'nin dediği gibi on iki farklı hükme ulaşılır. bk. Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbû'r-revî*, 36.

⁸⁵ İbnü'l-Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn*, 128.

⁸⁶ Beyitlerin manası: "Sürekli oruçla bedenini zayıf düşürdün ve gecelerini uykusuz geçirdin."

⁸⁷ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1472; *Târîhu'l-İslâm*, 15/329; İbnü'l-Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn*, 67.

ayda bir sefer tüketirdi.⁸⁸ Âdet edindiği vakitlerin dışında yemekten kaçınırdı. Zira bir gün dostlarından biri yemesi için kendisine bir salatalık soyar. “Korkarım ki bedenime rahatlık verir de uykumu getirir.” diyerek onu yemekten imtina eder.⁸⁹

3.5. Melâmîliği

Nevevî'nin melâmî şahsiyetini ortaya koymadan önce melâmîliğe dair kısa da olsa bazı malumatları vermemizin faydalı olacağını düşünüyoruz. Bu sayede Nevevî'yi neden melâmî-meşrep bir zât olarak değerlendirdiğimiz daha iyi anlaşılacaktır.

Melâmîliği tasavvuf makamlarından birisi olarak görenler olduğu gibi, onu tasavvuftan bağımsız, kendine has esasları olan farklı bir zühd anlayışı olarak kabul edenler de olmuştur. Bazılarına göre ise Irak ve çevresinde hakim olan zühd anlayışı sûfî düşüncesini; Horasan bölgesinde hakim olan zühd anlayışı ise melâmîliği ortaya çıkarmıştır.⁹⁰ Durum ne olursa olsun konuya dair telif edilen eserlerde melâmîliğin kaynağı, melâmî anlayışın üzerinde temerküz ettiği belli başlı esaslar ve melâmîlerin sahip olduğu vasıflar noktasında birbirine yakın düşünceler ortaya konmuştur. Buna göre Kur'ân'da geçen “(Kusurlarından dolayı kendini) kınayan nefse de yemin ederim (ki diriltilip hesaba çekileceksiniz)”⁹¹ ile “(Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar”⁹² ayetleri melâmîliğin kaynağı olarak gösterilir.⁹³ Melâmî-meşreplerin en önemli özellikleri ise riyâ ve ucb/kendiğini beğenme gibi sâlih amelleri boşa çıkaran afetlerden korunmak için yaptıkları ibadetleri ve iyilikleri ızhâr etmekten ictinâb ederler. Kendi nefisleriyle meşgul olup, avamdan farklı bir giyim tarzını tercih etmezler. Nefislerini temize çıkarmak yerine onu kınarlar ve kendilerini hiç kimseden üstün görmezler. Ayrıca onlar “fenâ fi'l-gayr” timsalidirler. Başkalarının derdiyle dertlenir onların müşküllerini halletmet için çaba sarfederler.⁹⁴

Melâmîliğine dair yukarıda verilen özet bilgiler ışığında Nevevî'nin melâmî-meşrep olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim o, Şam'da yaşadığı süre içerisinde toplumun problem ve sıkıntılarıyla dertlenmiş, avam gibi giyinip kuşanmış, riyâ ve gösterişten uzak durmuştur. Hakkında yapılan övgüleri kabul etmemiş hatta bunlara tepki göstermiştir. Zira Nevevî'ye yaşadığı dönemde “Muhyiddîn” lakabı verildiğini daha önce belirtmiştik.⁹⁵ Ancak kendisine bu şekilde hitap edilmesinden hoşlanmazdı. Zira o, Kur'ân'da geçen “Şu hâlde kendinizi temize çıkarmayın!”⁹⁶ ayetinde uyarılan kişilerin zümresinden olmaktan korkardı. O, dini ihyâ edenin Allah olduğunu ve O'nun bu dini başkasının ihyâsına gerek bırakacak şekilde ihmal etmediğini vurgular. Ayrıca kendisine “Muhyiddîn” lakabını verenlere hakkını helal etmeyeceğini de ifade eder.⁹⁷

⁸⁸ Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbû'r-revî*, 121.

⁸⁹ İbnü'l-Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn*, 67.

⁹⁰ Nihat Azamat, “Melâmiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 24; Osman Türer, “Melamet Düşüncesinin Orijinal Özelliği ve Bu Düşüncede Zamanla Meydana Gelen Değişimler”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 2/7 (1988), 58.

⁹¹ el-Kıyâmet, 75/2.

⁹² el-Mâide, 5/54.

⁹³ Ebû A'lâ Afîfî, *el-Mlâmetiyyetü ve's-Sûfiyyetü ve ehlü'l-Fütüvve* (Beyrut-Bağdad: Menşûrâtü'l-Cemel, 2010), 16-17.

⁹⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1931), 22-24.

⁹⁵ Kendisine bu lakabın verilmesi ile ilgili şöyle bir rivayet anlatılmaktadır: Ebû Ali Sa'îd b. Osman eş-Şevâî el-Cibritî ismindeki bir fakih, rüyâsında Yemen'in kıyı bölgelerinden olan Mevze' isminde bir nahiyede Hz. Peygamber'i gördüğünü iddia eder. Bana “*el-Mülhezzeb*”in sahibi (Ebû İshâk eş-Şirâzî), Gazzâlî ve Nevevî'nin ihtilaf ettikleri meselelerde Nevevî'nin görüşünü al, çünkü benim sünnetimi daha iyi bilir.” dedi. Başka bir gece yine Hz. Peygamber'i rüyamda gördüğümde ona Nevevî'yi sordum. O, “Dini ihyâ edendir.” buyurdu. bk. Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbû'r-revî*, 115.

⁹⁶ en-Necm 62/32.

⁹⁷ İbnü'l-Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn*, 39; Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbû'r-revî*, 36.

Hayatını ilme adanmış, ilmiyle âmil bir zat olmasına rağmen Nevevî'nin vefat etmeden önce söylediği şu beyitler onun melâmî kişiliğini en güzel bir şekilde yansıtır:⁹⁸

أَمُوتْ وَ يَبْقَى كُلُّ مَا كَتَبْتَهُ   فَيَا لَيْتَ مَنْ يَقْرَأُ كِتَابِي دَعَا لِي
لَعَلَّ إِلَهِي أَنْ يَمُنَّ عَلَيَّ بِلُطْفِهِ   وَ يَرْحَمَ تَقْصِيرِي وَ سُوءَ فِعَالِيَا⁹⁹

Nevevî'nin, kınayanın kınamasından korkmayan heybetli bir kişiliğe sahip olduğu söylenir. Mümkün olduğu durumlarda zalimlerle yüzleşir, onlardan lafını esirgemezdi. Yüzleşmenin mümkün olmadığı durumlarda ise mektuplarla muhatapları haksızlıklardan vazgeçmeye davet ederdi.¹⁰⁰ Nitekim o, Şam ve Halep'i idare eden "el-Melikü'z-Zâhir" lakabıyla meşhur Baybars'ın halkı ağır vergiler altına alıp büyük harcamalar yaptığı bir dönemde Baybars'a mektup göndererek halkın yükünü hafifletmesi ve beytûlmalden hakkı olmayan harcamalar yapmaması için uyarır. Diğer fakihlerin, fetvalarıyla Baybars'a destek verdikleri bir dönemde, onun bu konudaki uyarı ve tavsiyeleri Baybars'ı öfkelenendirir. Nevevî'ye tahsis edilen gelirin kesilmesini isteyen Baybars'a onun hizmet karşılığı hiç para almadığı söylenir. Nasıl geçindiğini sorduğunda ise babasının köyden gönderdiği şeylerle hayatını idame ettiği haber verilir. Bunun üzerine onu öldürmeye azmeden Baybars'ın "Onu öldürmeye karar verdiğimde bir aslanın ağzını açmış bana doğru kükrediğini gördüm, neredeyse beni yutacaktı." dediği rivayet edilir.¹⁰¹ Ayrıca bazı kaynaklarda Nevevî'nin heybet sahibi bir âlim olduğu ve Baybars'ın onun hakkında "Ondan korkuyorum." şeklinde bir ifade kullandığı aktarılır.¹⁰²

Nevevî, melâmî geleneğe bağlı sûfiler gibi, giyim-kuşamına özen gösteren biri değildi. Dönemin fakir insanları gibi giyinirdi. Hatta bir seferinde üzerindeki cüppeyi çıkardığında bazı talebeleri üzerindeki bitleri ayıklamaya çalışırlar da o, "Bunu yapmaktan vazgeçin ve elbisemi bırakın." buyurur. Ayrıca dinî konularda kendisine başvurulduğunda dönemin bazı fukahası gibi kibirden ağzını eğip bükmez; vakar içerisinde anlaşılır bir dil ile muhatabına cevap verirdi.¹⁰³

Nevevî'nin vefatından sonra gerçekleşen hadise kanaatimizce onun melâmî kişiliğinin anlaşılması için kâfidir. Buna göre Nevevî vefat ettikten sonra akrabaları tarafından onun faziletine binaen kendisine bir türbe inşa edilmek istenir. Halasının -başka bir akrabası da olabilir- rüyâsına girerek "Akrabalarım söyle benim için düşündükleri şeyi yapmasınlar." der. Akrabalarının, onun mezarı üzerine inşa ettikleri bina her seferinde kendiliğinden yıkılır. Bunun üzerine halası, onlara gördüğü rüyayı anlatır. Onlar da mezarın etrafını hayvanlardan koruyacak taşlarla çevirirler.¹⁰⁴

3.6. Tevâzuu

Nevevî'nin, çağının en büyük âlimlerinden biri¹⁰⁵ olmasına rağmen, -ilmî noktada onun mertebesine erişmemiş- bazı sâlih ve âlim zevatın sohbetlerine iştirak ettiği aktarılır. Çünkü ilmî noktada dönemin önderi olmak kalpte kibir ve 'uch/kendini beğenmişlik gibi duyguların belirmesine sebep olabilir. Bunun önüne geçmek ve bu habis duyguları törpülemek için kendini ibadete vermek, sâlih ve âlim zevatın sohbetlerine iştirak etmek elzendir. Zira bu meclislere katılan sâlih zevatın

⁹⁸ Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbü'r-revî*, 97; İbnü İmâmi'l-Kâmilîyye, *Buğyetü'r-râvî*, 52.

⁹⁹ Beyitlerin manası: "Öleceğim ve tüm yazdıklarım ardımdan kalacak. Keşke kitaplarımı her okuyan bana duada bulunsun (ne güzel olur.) Umulur ki bundan dolayı Rabbim bana lütfuyla muamelede bulunur da günah ve hatalarımı bağışlar."

¹⁰⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 15/329.

¹⁰¹ Süyûtî, *el-Minhâcî's-sevî*, 27-28.

¹⁰² İmâmi'l-Kâmilîyye, *Buğyetü'r-râvî*, 52-54.

¹⁰³ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 15/332.

¹⁰⁴ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 15/332.

¹⁰⁵ Dönemin büyük âlimlerinden biri olan Ebû Abdullah Muhammed İbnü'z-Zahîr el-Erbilî el-Hanefî'nin onun hakkında "Fesahat, belâgat, lügat, hadis, fıkıh ve diğer ilimlerde İbnü's-Salâh, Nevevî'nin eriştiği mertebeye ulaşamamıştır." buyurduğu nakledilmiştir. bk. Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbü'r-revî*, 115.

hallerinden ve bu meclislerde söylenen tesirli sözlerden kalbin rikkat bulması kaçınılmaz bir durumdur. Safvân b. Üyeyne'nin "Sâlihlerin zikredildiği meclislere rahmet iner." ile Muhammed b. Yunus'un "Kalp için sâlihlerin zikrinden daha faydalı bir şey bilmiyorum." sözleri buna işaret eder.¹⁰⁶ Bu bağlamda İbn Attâr, hocası Nevevî hakkında "Nevevî, -Allah rahmet eylesin- sâlihlerden birinden bahsettiğinde onun için 'es-Seyyid', 'eş-Şeyh' gibi güzel lakaplar kullanır, onu saygı ve hürmetle anar, menkıbe ve kerametlerini anlatırdı." buyurur.¹⁰⁷

3.7. Rıfk ve Merhameti

Nevevî'nin bir gün gaspa maruz kaldığı söylenir. Yolda yürürken bir hırsız tarafından sarığı çalınır. O, hırsızın arkasından koşarak "Sana sarığı bağışladım, sen de 'Kabul ettim.' de." şeklinde seslenir. Hırsız ise onun bu söylediklerini duymaz.¹⁰⁸

Nevevî Nevâ'ya döndüğü sırada bir topluluk, kendisini ziyarette bulunup ondan kıyamet gününde kendilerini unutmamalarını rica ederler. O da "Eğer orada Allah katında sizin düşündüğünüz gibi bir mertebem olsa vallahi bu dünyada tanıdığım kimseler cennete girmeden ben cennete girmeyeceğim." buyurur.¹⁰⁹

Sultan Baybars Moğollarla yapılan bir savaştan galip çıkıp Mısır'dan Şam'a geçti. Mâlîyeden sorumlu veziri çağırıp orada bulunan toprakların çoğunun devlete ait olduğunu iddia ederek halkın sahip olduğu toprakları müsadere yoluyla ellerinden aldı. Halk, toprakların resmî bir kayıtla kendilerinin olduğunu ispatlayamadıkları için büyük bir mağduriyet yaşadı. Nevevî'nin yanına gelip ondan yardım talep ettiler. O da Sultan Baybars'a bir mektup yazıp Kur'an'dan bazı ayetleri ve Hz. Peygamber'in bazı hadislerini hatırlatarak¹¹⁰ raiyyesine/hükmü altındaki halka merhamet etmesi gerektiğini söyledi. Sultan bunun üzerine öfkeleni ve Nevevî'nin görevden azledilip kendisine tahsis edilen maaşın kesilmesini emretti. Bunun üzerine sultana, Nevevî'nin resmî bir görevi bulunmadığı ve devletten herhangi bir maaş almadığı söylendi. Nevevî, mektubundaki nazik üslubun karşılığının olmadığını görünce halka olan merhametinden dolayı her şeyi göze alarak sultanın huzuruna çıkıp ona anladığı dilden hitap etti. Sultan onu öldürmek istedi; ancak Allah, Nevevî'yi onun öfkesinden korudu. Nihayetinde sultan kararından geri döndü ve halk rahat bir nefes aldı.¹¹¹

3.8. İhlâsı ve Emr-i bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i ani'l-Münker Hassasiyeti

Şam'da yaşanan bir kıtlık senesinden dolayı halk çok muzdarip olur. Nitekim hayvanlar telef olmaya, kuyular kurumaya ve tarım arazileri çölleşmeye başlayınca insanlar köylerinden göç etmek zorunda kalırlar. Durumu gelip Nevevî'ye anlatır, kendisinden yardım talep ederler. O da dönemin ulemâsını çağırıp istişarede bulunur. Bu istişarelerden "Dedim ki: Rabbinizden bağışlanma dileyin; doğrusu O, çok bağışlayandır. Size gökten bol bol yağmur indirsın. Sizi, mallar ve oğullarla desteklesin; sizin için bahçeler var etsin, ırmaklar akıtsın."¹¹² ayetlerinin işaret ettiği hakikatin çözüm olabileceği noktasında ittifak oluşur. Buna göre halk istiğfara ve günahları terk etmeye davet edilecekti. Nevevî

¹⁰⁶ Dakr, *el-İmâmü'n-Nevevî*, 101.

¹⁰⁷ İbnü'l-Attâr, *Tuhfetü't-tâlibîn*, 65.

¹⁰⁸ Sehâvî, *el-Menhelü'l-'azbü'r-revî*, 111.

¹⁰⁹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 15/332.

¹¹⁰ Bu ayet ve hadislerden bazıları şunlardır: "Mü'minler üzerine şefkat ve merhamet kanadını indir." (el-Hicr 15/88.), "Muhakkak ki sizler zayıflarınız sayesinde yardım görür ve rızıklandırılırsınız." bk. (Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as b. İshâk b. Beşîr el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Şu'ayb el-Arnaût-Muhammed Kâmil Karabellî, (Kahire: Dârü'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009), "Cihad", 75 (No.2594), "Kim bir Müslümanın dünyadaki bir sıkıntısını giderirse Allah da onun kıyamet günündeki bir sıkıntısını giderir." bk. Ebû Dâvûd, "Edeb", 67 (No. 4893).

¹¹¹ Ali Tantâvî, *el-İmâm en-Nevevî* (Dimeşk: Dârü'l-Fikr, 1997), 33-37.

¹¹² Nûh 71/10-12.

bunun, ancak devletin iradesi ve gücüyle gerçekleşebileceğini düşünüp Sultan Baybars'a bir mektup gönderir. Bu mektupta çözümün yağmur duası olduğunu ve bunun şartının da insanların toplanıp namaza durmasından ibaret olduğunu söyler. Sultanın, halka, duaya çıkmadan önce günahlarından tevbe etmelerini, aralarındaki düşmanlıklara son vermelerini, çokça sadaka çıkarmalarını ve üç gün oruç tutmalarını emretmesinin, âlimlerce müstehap görüldüğünü ifade eder. Bunun üzerine Baybars, Nevevî'nin tavsiyelerini yerine getirir. Ayrıca içki içilen ve kumar oynanan bazı hanları o süre içerisinde kapatır. Üç gün oruçtan sonra yağmur duasına çıkılır. Nevevî'nin kıldırıldığı namaz ve ağlayarak yaptığı dua ve münâcâtтан sonra bulutların bölgede daha önce görülmemiş şekilde toplandığı müşahede edilir. Nihayetinde Allah, rahmetiyle tecelli edip bolca yağmur verir.¹¹³

4. Âlimlerin Nevevî'ye Dair Görüşleri

Tacüddîn es-Sübkî (ö. 771/1370), babası Şeyhülislam Takîyyüddîn es-Sübkî'nin (ö. 756/1355), Nevevî hakkında "Tâbiîn neslinden sonra Nevevî gibi bütün faziletlerin kendisinde toplandığı başka bir zat görmedim." buyurduğunu dile getirdikten sonra babası ile yaptığı bir yolculuk esnasında yaşlı bir adamla karşılaştıklarını, sohbet esnasında adamın Nevevî'yi hayattayken gördüğünü söylemesi üzerine babasının, "Nevevî'yi görmüş birisi yaya iken ben ata binemem." diyerek o ihtiyarı terikesine (binek üzerinde iken arkasına) aldığını aktarır. Ayrıca o, babası ile beraber Nevevî'nin ders verdiği Dârü'l-hadîsî'l-Eşrefiyye'de bir müddet ikamet ettiğini, babasının teheccüd namazlarından sonra Nevevî döneminden kalma bir sergiye yüzünü sürüp "Nevevî, bunun üzerine oturup ders verirdi." dediğini ve akabinde de şu beyitleri okuduğunu aktarır:¹¹⁴

وفي دار الحديث لطيف معنى   على بسط لها اصبو و آوي
عسى أني امس بحر وجهي   ماكانا مسه قدم النووي¹¹⁵

Şeyh Cemâleddin el-İsnevî (ö. 772/1370), Nevevî hakkında "Telif ettiği eserlerle Şâfiî mezhebine yeni bir soluk getirmiş ve ona hayat vermiştir. Zikri ve şöhreti semaya kadar yükselmiştir. Zühd, sade yaşam ve bunlara sabır gösterme konusunda kimse eline su dökemezdi." şeklinde bahseder. İbnü'l-Mülakkın (ö. 804/1401) ise onu, dünyaya yüz çeviren, kalbiyle ahirete teveccüh eden vera' sâhibi bir zâhid olarak tavsif eder. Ayrıca tüm gücüyle İslâm dininin nusreti için çalışan ve bunun için nefsinin isteklerine gem vuran bir âlim olduğunu belirtir.¹¹⁶

Abdullah el-Yâfiî (ö. 768/1367) *Mir'âtü'l-cenân* adlı eserinde Nevevî'den bahsederken "Vefatından sonra Hakk Teâlâ, cemel sıfatıyla ona nazar etti de bu nazar onun kitaplarına bereket olarak yansıdı. Öyle ki, kitaplarının şöhreti her tarafa yayıldı, ilim ehli tarafından hüsnükabul gördü ve ilim meclislerinde okutulmaya başlandı."¹¹⁷ buyurmaktadır. Yâfiî'nin bu ifadelerinden anlaşıldığı üzere Nevevî, vefatından sonra dahi ilâhî mazharlara nail olmuş bir âlim-sûfî şahsiyettir.

Nevevî hakkında âlimlerin övgü dolu ifadeleri bu çalışmayı aşacak derecede çoktur. Bundan dolayı biz Şeyh Kemâlüddîn ed-Demîrî'nin (ö. 808/1405) şu ifadeleriyle bu konuya nokta koymak istiyoruz: "İmametinde, riyasetinde, vera' ve takvâsında âlimlerin ittifakı vardır. Açık kerametlere, katî delillere (dini meseleleri tartıştığında) ve muhatabına üstün gelecek bir dirayete sahipti. Bundan dolayı Allah, vefatından sonra dahi hürmetini insanların kalbine yerleştirdi ve zikrini onların diline doladı. Bütün âlimler onun fazilet ve bereketini itiraf etti. Hem hayatta olduğu müddet içerisinde hem de

¹¹³ Tantâvî, *el-İmâm en-Nevevî*, 52-58.

¹¹⁴ İbnü İmâmi'l-Kâmilîyye, *Buğyetü'r-râvî*, 28-29.

¹¹⁵ Beyitlerin manası: "Dârü'l-Hadis'te latîf bir mana vardır ki onu, orada bulunan halî ve yaygılarda ararım. Umulur ki Nevevî'nin ayağını bastığı yere yüzümü değer (de bereketinden istifade ederim)."

¹¹⁶ İbnü İmâmi'l-Kâmilîyye, *Buğyetü'r-râvî*, 25.

¹¹⁷ Ebû Muhammed Abdullah b. Es'âd el-Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân ve 'ibratü'l-yakzân fî ma'rîfeti mâ yu'teber min havâdisi'z-zamân* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1997), 4/139.

vefatından sonra ilim ehli onun telif ettiği eserlerden çokça istifade etti. Hangi mezhepten olursa olsun ilim ehlinden hiç kimse onun kitaplarından müstağni değildir. Allah, onun sevgisini her Müslümanın kalbine yerleştirmiştir. Zira gündüzlerini oruç ve gecelerini kıyamla geçirirdi. Hiçbir şeyi kendi rahatlığı için yapmazdı. Eline geçen dünyalığı iffetinden dolayı insanlardan istemeye hayâ eden fakirlere dağıtırdı. Bundan dolayı hayatının sonuna kadar evlenmedi. O ‘Allah’tan en çok korkanlar, âlimlerdir.’ ayetinde işaret edilen zümredendi.”¹¹⁸

Sonuç

İmâm Nevevî 7/13. yüzyılda hayat sürmüş, daha çok fakîh ve muhaddis kimliğiyle temayüz etmiş bir âlimdir. Şâfiî mezhebinin önde gelen imamlarından olan Nevevî, aynı zamanda Şâzelîyye tarikatına mensup bir sûfîdir. Tasavvuftaki icâzetini, henüz çocukluk yıllarında kendisini keşfeden ve hem babasına hem de Kur’ân hocasına büyüdüğünde onun büyük bir âlim ve zâhid olacağını haber veren Şeyh Yâsîn el-Merâkeşî’den almıştır. O, vefat edinceye kadar şeyhiyle görüşmeye ve önemli gördüğü meseleleri onunla istişare etmeye devam etmiştir.

Nevevî’nin tasavvufta en yüce makam olan kutupluk mertebesine yükseldiği bazı âlimler tarafından ifade edilmiştir. Önde gelen talebelerinden biri olan İbn Attâr, bu bilgiyi kendisine bizzat Nevevî’nin verdiğini ve ondan bunu gizlemesini istediğini ifade etmiştir. Ayrıca o dönemde buna işaret eden birden çok hadise aktarılmıştır.

Hakkında yazılmış biyografik eserlerde Nevevî’den sâdır olduğu söylenen birçok keramet aktarılmıştır. Bu kerametlerden bazıları, çocukluk yıllarında yaşadığı manevi tecrübelerdir. Ayrıca babasına, dönemin bazı âlimlerine ve bazı talebelerine dayandırılan rivayetlerde talebelik yıllarında eda ettiği hac farızasından sonra Allah tarafından bir mevhîbe ile kalbine ilmin akıtıldığı söylenmiş, bu yönüyle “ledünnî” bir ilme sahip olduğu ifade edilmiştir.

Sûfî yönü kuvvetli bir âlim olmasına rağmen Nevevî’nin, tasavvufa dair sadece iki eserinden bahsedilebilir. Çünkü o tasavvufun “hâl” yönünü temsil etmiş, tasavvufun esaslarını hayatında tahkik etmiştir. Hakkında yazılan tüm biyografik eserlerde onun zühd konusundaki önderliği vurgulanmaktadır. O, takvâ ve vera’ konusunda kendinden sonrakiler için darb-ı mesel haline gelmiştir. Riyâzet sahibi bir mürşid olmanın yanında Nevevî, nefsin kınayan ve onun isteklerine boyun eğmeyen, övülmekten hoşlanmayan, kınayıcıların kınamasından korkmayan, şöhretten kaçan, makam hırsı taşımayan, giyim ve kuşamında sadeliği ve tevazuu tercih eden bir melâmîdir.

Kaynakça

- Affî, Ebû A’lâ. *el-Melâmetiyyetü ve’s-Sûfiyyetü ve ehlü’l-Fütüvve*. Beyrut-Bağdad: Menşûrâtü’l-Cemel, 2010.
- Askalânî, İbn Hacer. *ed-Dürerü’l-kâmine fi a’yânî’l-mi’eti’s-sâmin*. Thk. Muhammed Abdülmuîd Hân. Haydarâbâd: Meclisü Dâiretü’l-Ma’ârifü’l-Osmâniyye, 1392/1972.
- Azamat, Nihat. “Melâmiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/24-25. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *es-Sünenü’l-kübrâ*. Thk. Muhammed Abdülkadir ‘Atâ. Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2003.
- Câmî, Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed. *Nefahâtü’l-üns min hazerâtü’l-kuds*. thk. Muhammed Edîb el-Câdır. Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2003.

¹¹⁸ İbnu İmâmî’l-Kâmiliyye, *Buğyetü’r-râvî*, 25-26.

- Câmî, Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed. *Nefahâtü'l-üns min hazerâti'l-kuds*. haz. William Nasoulis vd. Kalkûta: Matbaa Lisâ, 1868.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Anka Yayınları, 2024.
- Çelik, İmran Hüseyin. *İmam Nevevî ve Fıkhi Tercihleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.
- Dakr, Abdülğânî. *el-İmâmü'n-Nevevî*. Dimeşk: Dârü'l-Kalem, 1994.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk b. Beşîr el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Şu'ayb el-Arnaût-Muhammed Kâmil Karabellî. Kahire: Dârü'r-risâleti'l-âlemîyye, 1430/2009.
- Efendioğlu, Mehmet. "Tedvîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/267-269. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Melâmîlik ve Melâmîler*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.
- Hadramî, Ebû Muhammed Tayyib b. Abdullah. *Kilâdetü'n-nehr ve vefeyâtü a'yânü'd-dehr*. thk. Ebû Cum'a Mekrî - Hâlid Zivârî. Cidde: Dârü'l-Minhâc, 1428/2008.
- Hafnâvî, Muhammed İbrâhîm. *el-Fethü'l-mübîn fi halli rumûzi ve müstalahâtü'l-fukahâi ve'l-usûliyyîn*. Mısır: Silsiletü Kütübi'l-Usulî'l-Fıkıh, ts.
- Harîrîzâde, Mehmet Kemâleddin. *Tibyânü vesâilî'l-hakâik fi beyâni selâsili't-tarâik*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 432.
- İbnu İmâmî'l-Kâmiliyye, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahmân eş-Şâfiî. *Buğyetü'r-râvî fi tercemeti'l-imâm en-Nevevî*. thk. Abdurraûf b. Muhammed b. Ahmed el-Kemâlî. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010.
- İbnü'l-Attâr, Alâeddîn Ali b. İbrâhîm. *Tühfetü't-tâlibîn fi tercemeti İmâm Muhyiddîn*. thk. Ebû 'Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âli Selmân. Umman: Dârü'l-Eseriyye, 2007.
- İbnü'l-İmâd. *Şezerâtü'z-zeheb fi ahhâri men zeheb*. thk. Mahmûd el-Arnaût. Beyrut: Dârü'bn-i Kesîr, 1406/1986.
- İlhan, İbrahim. *İmâm Nevevî'nin Hayatı Minhâcü't-Tâlibîn Eserindeki Farklı Görüş ve Tercihleri*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Kandemir, M. Yaşar. "Nevevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/45-49. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Kâtip Çelebi. *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. haz. Mehmed Şerafeddin Yaltkaya - Muallim Rifat Bilge el-Kilisî. Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2020.
- Memduhoğlu, Adnan. *Şâfiî Mezhebinin Sistemleşmesine Katkısı Bağlamında Bir Fakîh Olarak İmam Nevevî*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Mıcık, Kerime. *Ebû Zekerîyyâ Yahyâ en-Nevevî ve Tasavvuf Anlayışı*. Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *Riyâzü's-sâlihîn*. thk. Ali b. Hasen b. Ali b. Abdülhamîd el-Halebî. Riyad: Dârü'bnî'l-Cevzî, 1422.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. thk. Muhammed Necîb el-Mutî'î. Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, 2013.
- Sehâvî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed. *el-Menhelü'l-'azbû'r-revî fi tercemeti kutbi'l-evliyâ en-Nevevî*. Thk. Muhammed 'Ayyâd el-Hatrâvî. Medine: Mektebetü Dârü't-Türâs, 1409/1989.
- Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi. *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*. thk. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv - Mahmûd Muhammed et-Tanâhî. Kahire: Dârü'l-İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabîyye, 1918.

- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el- Minhâcü's-sevî fî tercemeti'l-imâm en-Nevevî*. thk. Ahmed Şefik Demc. Beyrut: Dârü'bni Hazm, 1408/1988.
- Şarabcî, Ali, Kasım en-Nûrî. *Hilyetü'l-ebrâr ve şî'ârü'l-ahyâr fî telhîsi'l-ezkâr*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1412/1992.
- Tantâvî, Ali. *el-Îmâm en-Nevevî*. Dimeşk: Dârü'l-Fikr, 1997.
- Türer, Osman. "Melamet Düşüncesinin Orijinal Özelliği ve Bu Düşünceye Zamanla Meydana Gelen Değişimler". *İslami Araştırmalar Dergisi* 2/7 (1988), 57-67.
- Usmânî, Muhammed b. Abdurrahmân el-Kureşî el-Dimeşkî. *Tabakâtü'l-fukahâi'l-kübrâ*. Thk. Muhyiddîn Alî Necîb. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1434/2013.
- Vassâf, Osmânzâde Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi, 2006.
- Yâfi'î, Ebû Muhammed Abdullah b. Es'âd. *Mir'âtü'l-cenân ve 'ibratü'l-yakzân fî ma'rifeti mâ yu'teber min havâdisi'z-zamân*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1997.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Târîhu'l-İslâm*. Thk. Beşşar Avvad Maruf. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 2003.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Tezkiretü'l-huffâz*. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Ma'arifü'l-Osmâniye, 1958.
- Zernûcî, Burhâneddîn. *Ta'limü'l-müteallim tarîkü't-ta'allim*. thk. Abdülcélil 'Atâ el-Bekrî. Dimeşk: Dârü Nu'mânî'l-Ulûm, 2009.